

ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER

p-ISSN 2992-9229

e-ISSN 3060-5318

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

Xalqaro ilmiy jurnal

2026 №1
(10)

SAMARQAND – 2026

p-ISSN 2992-9229

e-ISSN 3060-5318

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

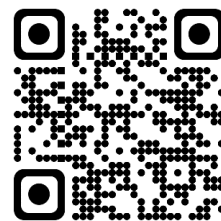
“TURKOLOGICAL RESEARCH” INTERNATIONAL SCIENTIFIC
JOURNAL

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Jurnal rasmiy sayti: <https://turkologiya.samdu.uz/>

SAMARQAND – 2026

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “TURKOLOGICAL RESEARCH”
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Bosh muharrir:	Bosh muharrir o‘rinbosari:
Juliboy ELTAZAROV <i>f.f.d., professor (O‘zbekiston)</i>	Roxila RUZMANOVA <i>f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)</i>
TAHRIRIYAT KENGASHI:	
<p>Rustam XALMURADOV – t.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti rektori (O‘zbekiston);</p> <p>Hakim XUSHVAQTOV – f.m.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston);</p> <p>Akmal AHATOV – t.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti xalqaro hamkorlik bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston);</p> <p>Muslihiddin MUHIDDINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston);</p> <p>Ibodulla MIRZAYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston);</p> <p>Shuhrat SIROJIDDINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston);</p> <p>Suyun KARIMOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston);</p> <p>Murodqosim ABDIYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston);</p> <p>Azamat PARDAYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston);</p> <p>Musa YULDASHEV – f.f.n., professor (O‘zbekiston);</p> <p>Dilfuza DJURAKULOVA – t.f.n., professor (O‘zbekiston);</p> <p>Aftondil ERKINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston);</p> <p>Qosimjon SODIQOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston);</p> <p>Muhabbat QURBONOVA – f.f.d., professor (O‘zbekiston);</p>	<p>Ali AKAR – f.f.d., professor (Turkiya);</p> <p>Abduselam ARVAS – f.f.d., professor (Turkiya);</p> <p>Funda TOPRAK – f.f.d., professor (Turkiya);</p> <p>Musa Shamil YUKSEL – f.f.d., professor (Turkiya);</p> <p>Temur KOJAO‘G‘LI – f.f.d., professor (AQSH);</p> <p>Hayrunnisa ALAN – f.f.d., professor (Turkiya);</p> <p>Varis CHAKAN – f.f.d., professor (Turkiya);</p> <p>Elchin IBROHIMOV – f.f.d., professor (Ozarbayjon);</p> <p>Emrah YILMAZ – Phd, dotsent (Turkiya);</p> <p>Foziljon SHUKUROV – Phd, dotsent (O‘zbekiston);</p> <p>Dilshod XURSANOV – Phd, dotsent (O‘zbekiston);</p> <p>Shahnoza XUSHMURODOVA – DSc, professor (O‘zbekiston);</p> <p>Dinara ISLAMOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston);</p> <p>Feruza JUMANIYAZOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston);</p> <p>Istoda RASULOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston);</p> <p>Dilorom MUMINOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston);</p> <p>Zarifa XUSANOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston);</p> <p>Ahmadjon MAVLONOV – Phd, dotsent (O‘zbekiston);</p> <p>Ilyos JO‘RAYEV – Phd, dotsent (O‘zbekiston);</p> <p>Ibodullo ZUBAYDULLAYEV – Phd, dotsent (O‘zbekiston);</p> <p>Bahora YUNUSOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston);</p> <p>Feruza MANUKYAN – Phd (O‘zbekiston);</p> <p>Mas’ul muharrir: PhD, dotsent Zokir BAYNAZAROV (O‘zbekiston);</p> <p>Texnik xodim: Raxmatulla SHOKIROV (O‘zbekiston).</p>

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSSEL DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Главный редактор:	Заместитель главного редактора:
Жулибой ЭЛТАЗАРОВ <i>д.ф.н., профессор (Узбекистан)</i>	Рохила РУЗМАНОВА <i>к.ф.н., доцент (Узбекистан)</i>

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

<p>Рустам ХАЛМУРАДОВ – д.т.н., профессор, ректор Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);</p> <p>Хаким ХУШВАКТОВ – д.ф.м.н., профессор, проректор по научной работе и инновациям Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);</p> <p>Акмал АХАТОВ – д.т.н., профессор, проректор по международному сотрудничеству Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);</p> <p>Муслихиддин МУХИДДИНОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);</p> <p>Ибодулла МИРЗАЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);</p> <p>Шухрат СИРОЖИДДИНОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);</p> <p>Суюн КАРИМОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);</p> <p>Муродкасым АБДИЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);</p> <p>Азамат ПАРДАЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);</p> <p>Муса ЮЛДАШЕВ – к.ф.н., профессор (Узбекистан);</p> <p>Дилфуза ДЖУРАКУЛОВА – к.и.н., доцент (Узбекистан);</p> <p>Афтондил ЭРКИНОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);</p> <p>Касимжон СОДИКОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);</p> <p>Мухаббат КУРБАНОВА – д.ф.н., профессор (Узбекистан);</p> <p>Али АКАР – д.ф.н., профессор (Турция);</p>	<p>Абдуселам АРВАС – д.ф.н., профессор (Турция);</p> <p>Фунда ТОПРАК – д.ф.н., профессор (Турция);</p> <p>Муса Шамиль ЮКСЕЛЬ – д.ф.н., профессор (Турция);</p> <p>Темур КОДЖАОГЛУ – д.ф.н., профессор (США);</p> <p>Хайрунниса АЛАН – д.ф.н., профессор (Турция);</p> <p>Варис ЧАКАН – д.ф.н., профессор (Турция);</p> <p>Эльчин ИБРАГИМОВ – д.ф.н., профессор (Азербайджан).</p> <p>Эмрах ЙИЛМАЗ – PhD, доцент (Турция);</p> <p>Фозилжон ШУКУРОВ – PhD, доцент (Узбекистан);</p> <p>Дилшод ХУРСАНОВ – PhD, доцент (Узбекистан);</p> <p>Шахноза ХУШМУРОДОВА – DSc, профессор (Узбекистан);</p> <p>Динара ИСЛАМОВА – PhD, доцент (Узбекистан);</p> <p>Феруза ДЖУМАНИЯЗОВА – PhD, доцент (Узбекистан);</p> <p>Истода РАСУЛОВА – PhD, доцент (Узбекистан);</p> <p>Дилором МУМИНОВА – PhD, доцент (Узбекистан);</p> <p>Зарифа ХУСАНОВА – PhD, доцент (Узбекистан);</p> <p>Ахмаджон МАВЛОНОВ – PhD, доцент (Узбекистан);</p> <p>Илёс ЖУРАЕВ – PhD, доцент (Узбекистан);</p> <p>Иболулло ЗУБАЙДУЛЛАЕВ – PhD, доцент (Узбекистан);</p> <p>Бахора ЮНУСОВА – PhD, доцент (Узбекистан);</p> <p>Феруза МАНУКЯН – PhD (Узбекистан);</p> <p>Ответственный редактор: PhD, доцент Зокир БАЙНАЗАРОВ (Узбекистан)</p> <p>Технический персонал: Рахматулла ШОКИРОВ (Узбекистан)</p>
--	--

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMİY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ”

Chief Editor:/ Deputy Chief Editor:

Baş Editör:/ Baş Editör Yardımcısı:

Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV (Uzbekistan)
Ass. Prof. Dr. Rokhila RUZMANOVA (Uzbekistan)

Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV (Özbekistan)
Doç. Dr. Rohila RUZMANOVA (Özbekistan)

EDITORIAL TEAM:/ BİLİM KURULU:

Prof. Dr. Rustam KHALMURADOV – Rector of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);
Prof. Dr. Hakim KHUSHVAKTOV – Vice-Rector for Research and Innovation, Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);
Prof. Dr. Akmal AKHATOV – Vice-Rector for International Cooperation of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);
Prof. Dr. Muslihiddin MUKHIDDINOV (Uzbekistan);
Prof. Dr. Ibodulla MIRZAEV (Uzbekistan);
Prof. Dr. Shukhrat SIROJIDDINOV (Uzbekistan);
Prof. Dr. Suyun KARIMOV (Uzbekistan);
Prof. Dr. Murodkasim ABDIEV (Uzbekistan);
Prof. Dr. Azamat PARDAEV (Uzbekistan);
Prof. Dr. Musa YULDASHEV (Uzbekistan);
Ass. Prof. Dr. Dilfuza DJURAKULOVA (Uzbekistan);
Prof. Dr. Aftondil ERKINOV (Uzbekistan);
Prof. Dr. Kasimjon SODIKOV (Uzbekistan);
Prof. Dr. Muhabbat KURBANOVA (Uzbekistan);
Prof. Dr. Ali AKAR (Turkey);
Prof. Dr. Abduselam ARVAS (Turkey);
Prof. Dr. Funda TOPRAK (Turkey);
Prof. Dr. Musa Shamil YUKSEL (Turkey);
Prof. Dr. Temur KOJA OGLU (USA);
Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN (Turkey);
Prof. Dr. Varis CHAKAN (Turkey);
Prof. Dr. Elchin IBRAHIMOV (Azerbaijan);
Ass. Prof. PhD. Emrah YILMAZ (Turkey);
Ass. Prof. PhD. Foziljon SHUKUROV (Uzbekistan);
Ass. Prof. PhD. Dilshod KHURSANOV (Uzbekistan);
Ass. Prof. PhD. Shakhnoza KHUSHMURODOVA (Uzbekistan);
Ass. Prof. PhD. Dinara ISLAMOVA (Uzbekistan);
Ass. Prof. PhD. Feruza JUMANIYAZOVA (Uzbekistan);
Ass. Prof. PhD. Istoda RASULOVA (Uzbekistan);
Ass. Prof. PhD. Dilorom MUMINOVA (Uzbekistan);
Ass. Prof. PhD. Zarifa KHUSANOVA (Uzbekistan);
Ass. Prof. PhD. Akhmadjon MAVLONOV (Uzbekistan);
Ass. Prof. PhD. Ilyos JURAYEV (Uzbekistan);
Ass. Prof. PhD. Ibodullo ZUBAYDULLAYEV (Uzbekistan);
Ass. Prof. PhD. Bakhora YUNUSOVA (Uzbekistan);
PhD. Feruza MANUKYAN (Uzbekistan);
Managing editor: *Ass. Prof. PhD. Zokir BAYNAZAROV* (Uzbekistan)
Technical staff: *Rakhmatulla SHOKIROV* (Uzbekistan)

Prof. Dr. Rustam HALMURADOV – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Rektörü (Özbekistan);
Prof. Dr. Hakim HUŞVAKTOV – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Araştırma ve İnovasyondan Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);
Prof. Dr. Akmal AHATOV – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Uluslararası İşbirliğinden Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);
Prof. Dr. Muslihiddin MUHİDDİNÖV (Özbekistan);
Prof. Dr. İbodulla MİRZAYEV (Özbekistan);
Prof. Dr. Şuhrat SİROCİDDİNÖV (Özbekistan);
Prof. Dr. Suyun KARİMOV (Özbekistan);
Prof. Dr. Murodkasım ABDİYEY (Özbekistan);
Prof. Dr. Azamat PARDAYEV (Özbekistan);
Prof. Dr. Musa YULDAŞEV (Özbekistan);
Doç. Dr. Dilfuza CURAKULOVA (Özbekistan);
Prof. Dr. Aftondil ERKİNOV (Özbekistan);
Prof. Dr. Kasimcon SODİKOV (Özbekistan);
Prof. Dr. Muhabbat KURBANOVA (Özbekistan);
Prof. Dr. Ali AKAR (Türkiye);
Prof. Dr. Abdusalem ARVAS (Türkiye);
Prof. Dr. Funda TOPRAK (Türkiye);
Prof. Dr. Musa Şamil YÜKSEL (Türkiye);
Prof. Dr. Timur KOCAOĞLU (ABD);
Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN (Türkiye);
Prof. Dr. Varis ÇAKAN (Türkiye);
Prof. Dr. Elçin İBRAHİMOV (Azerbaycan);
Doç. Dr. Emrah YILMAZ (Türkiye);
Doç. Dr. Fozilcon ŞUKUROV (Özbekistan);
Doç. Dr. Dilşod HURSAVOV (Özbekistan);
Prof. Dr. Şahnoza HUŞMURODOVA (Özbekistan);
Doç. Dr. Dinara İSLAMOVA (Özbekistan);
Doç. Dr. Feruza CUMANIYAZOVA (Özbekistan);
Doç. Dr. Istoda RASULOVA (Özbekistan);
Doç. Dr. Dilorom MUMİNOVA (Özbekistan);
Doç. Dr. Zarifa HUSANOVA (Özbekistan);
Doç. Dr. Ahmadjon MAVLONOV (Özbekistan);
Doç. Dr. Ilyos JÖRAYEV (Özbekistan);
Doç. Dr. Ibodullo ZUBAYDULLAYEV (Özbekistan);
Doç. Dr. Bahora YUNUSOVA (Özbekistan);
Dr. Feruza MANUKYAN (Özbekistan);
Sorumlu Editör: *Doç., Dr. Zokir BAYNAZAROV* (Özbekistan)
Teknik Personel: *Rahmatullah ŞOKİROV* (Özbekistan)

MUNDARIJA | CONTENT | İÇERİK | СОДЕРЖАНИЕ
BOKU QURULTOYINING 100 YILLIGI

Inomjon AZIMOV	
I-Turkologiya qurultoyida yozuv masalasi.....	8
МАРАЗЫКОВ Турусбек Сейдакматович	
Бир тутумдуу жөнөкөй сүйлөмдөрдү классификациялоодо айрым бир маселелер.....	17
Elçin İBRAHİMOV	
Birinci Türkoloji qurultayda əlifba müzakirələri	27
Jo'ra Ochilovich XUDOYBERDIYEV	
Rossiyada turkologiya qurultoyini chaqirishga qilingan harakatlar	48
Emrah YILMAZ	
Türkiye'de Türkoloji'nin tarihsel seyri ve akademik inşası.....	62
Hezretgulı DURDIYEV, Kasım GAYİPOV	
Latin alfabesine geçiş sürecinde Birinci Türkoloji Kurultayı'nın stratejik rolü.....	82
TURKOLOG OLIMLAR HAYOTI	
ЮЛДАШЕВ Мусо Мухаммадиевич, ЮЛДАШЕВА Дильшода Мусаевна	
Игорь Валентинович Кормушин и его вклад в развитие тюркологии: исследовательское, организационное и международное измерения.....	90
TURKIY TILLAR VA TILSHUNOSLIKKA OID TADQIQOTLAR	
Игорь Валентинович КОРМУШИН	
О некоторых особенностях данных Махмуда Кашгари по тюркским диалектам XI в.	100
СДОБНИКОВ Вадим Витальевич	
Основные подходы к переводу священного корана на узбекский и русский языки	107
ЗУБАЙДУЛЛАЕВ Ибодулло Амриллоевич	
Роль тюркских языков как посредников в заимствовании исламской религиозной лексики в русский язык: исторический и лингвокультурологический аспекты.....	116
Narbibiş ŞAMMAÿEWA	
Frazeologik birlikleriñ sözlükde yerleşdirilişi.....	123
XOLMANOVA Zulxumor Turdiyevna	
Turkiy tillardagi lug'aviy birliklarning milliy tafakkurni aks ettirish va ma'lumot berish funksiyasi.....	130
MAVLONOV Axmadjon Xoshimovich	
Qipchoq shevasi leksikasining tarkibiy-mazmuniy tahlili.....	137
Nuriddin Abdumannonovich ALTINBOYEV	
Turk maqollarida zoonimlarning lingvomadaniy talqini: oila konsepti doirasida.....	148
Shakhnoza KHUSHMURODOVA	
The social nature of language and its role in shaping identity	156
XUSANOVA Gulasal Shuhratjon qizi	
Turli millat o'yinlari nomlarining etimologik tahlili	161
ADABIY ALOQALAR, QIYOSIY TILSHUNOSLIK VA ADABIYOTSHUNOSLIK	
SALOHİY Dilorom Isomiddin qizi	
“Boburnoma”da ayollar timsollari tadqiqi	167
Ekrem Çulfa	
21. yüzyılın Psikososyal ve pedagojik krizlerine karşı bir panzehir: Ali Şir Nevâî'nin “insan-ı kâmil” paradigması	178
Akram Haydarovich TOSHPO'LATOV	
Metamorfoza hodisasining badiiy-falsafiy ahamiyati	188
Foziljon SHUKUROV	
Isomiy Samarqandiyning “Futuh us-salotin” asarida Nizomiy dostonchilik an'alariga ergashish.....	197
MUXITDINOVA Badiya Muslihiddinovna, AXMEDOVA Baxtigul Xaitmurot qizi	
“Alpomish” dostoni va “Kitobi Dada Qo'rqut” asarida farzandsizlik motivi	205
ЮСУПОВА Шохсанам Мирзали кизи	
Прагматический анализ табуированных единиц в художественном тексте и методика интерпретации в полиэтнической аудитории.....	210
TURKIY XALQLAR TARIXI	
Zhalgas AYT MURATOV, Janilsin AYT MURATOVA	
İlk Karakalpak oyuncusu ve sanat emekçisi.....	217
DAVRONOV Xolbek Zokir o'g'li	
XVI asr ikkinchi yarmida Usmonli – Buxoro diplomatiyasi va unda Eron omili	225
Shoira HAMDAMOVA	
Samarqand viloyatida vaqf mulklarining boshqaruvi: Maxdumi Xorazmiy madrasasi vaqfnomasi tahlili	232

AZIZ MUSHTARIY!

Jurnalimizning ushbu soni 100 yilligini nishonlayotganimiz Birinchi Boku Turkologiya qurultoyining tarixiy va ilmiy merosi, alifbo munozaralari hamda sohaning akademik shakllanishiga bag'ishlangan teran tadqiqotlarni o'z ichiga oladi. Maqolalarning asosiy mazmunini Mahmud Koshg'ariyning dialektologik ma'lumotlaridan tortib, Qur'oni Karimning o'zbek va rus tillaridagi tarjimalariga doir asosiy yondashuvlargacha, turkiy tillardagi leksik-semantik birliklarning milliy tafakkurni aks ettirish funksiyasidan madaniy o'zlikni shakllantirishdagi lisoniy omillargacha bo'lgan keng ko'lamli mavzular tashkil etadi. Shuningdek, rus tilidagi islomiy terminologiya shakllanishida turkiy tillarning vositachilik roli, maqollardagi zoonimlarning lingvokulturologik tahlili, frazeologik birliklarning leksikografik talqini va badiiy matnlardagi tabu birliklarning pragmatik tahlili kabi o'ziga xos mavzular fanlararo uslubda tadqiq etilgan. Alisher Navoiyning "Komil inson" paradigmasi, "Boburnoma"dagi ayollar timsollari, Alpomish va Qo'rqut ota kitobidagi mushtarak motivlar hamda Nizomiy dostonchilik an'analarining Futuhu's-Salotin asaridagi akslari sinchiklab o'rganilgan. Bundan tashqari, metamorfoza hodisasining falsafiy asoslari, XVI asr Usmonli–Buxoro diplomatiyasi, Samarqanddagi vaqf mulklari boshqaruvi va qoraqalpoq sahna san'atining ilk namoyandalari kabi sotsiomadaniy tadqiqotlar turkologiya sohasiga yangi ufqlarni ochib beradi. Tahrir hay'ati sifatida turkiy dunyoning til, tarix va san'at merosiga nur sochuvchi ushbu boy ilmiy xazinani sizlarga taqdim etayotganimizdan mamnunmiz.

TAHRIRIYAT

DEAR READER!

This issue of our journal brings together in-depth studies focusing on the historical and scientific legacy of the First Turkology Congress in Baku, of which we celebrate the 100th anniversary, along with alphabet discussions and the academic construction of the field. The core axis of the articles ranges from Mahmud al-Kashgari's dialectological data to the fundamental approaches in the translations of the Holy Quran into Uzbek and Russian; and from the function of lexical-semantic units in reflecting national thought in Turkic languages to linguistic factors in the shaping of cultural identity. Within this framework, unique topics such as the intermediary role of Turkic languages in the formation of Islamic terminology in Russian, the linguacultural analysis of zoonyms in proverbs, the lexicographical placement of phraseological units, and the pragmatic analysis of taboo expressions in literary texts have been examined through an interdisciplinary method. Ali Şîr Nevâî's "The Perfect Human" paradigm, female figures in the Baburnama, common motifs in Alpamysh and the Book of Dede Korkut, and the reflections of the Nizami poetic tradition in the work Fütühü's-Selâtin have been meticulously analyzed. Furthermore, sociocultural studies such as the philosophical background of the metamorphosis phenomenon, 16th-century Ottoman–Bukhara diplomacy, the management of waqf properties in Samarkand, and the pioneers of Karakalpak performing arts open new windows for Turkology research. As the Editorial Board, we take great pride in presenting this rich heritage that sheds light on the linguistic, historical, and artistic legacy of the Turkic world.

EDITORIAL BOARD

SEVGİLİ OKUYUCU!

Dergimizin bu sayısı; 100. yılını idrak ettiğimiz Bakü Birinci Türkoloji Kurultayı'nın tarihsel ve bilimsel mirası, alfabe tartışmaları ve sahanın akademik inşası üzerine odaklanan derinlikli çalışmaları bir araya getirmektedir. Yazıların ana eksenini; Mahmut Kaşgarlı'nın diyalektolojik verilerinden Kur'an-ı Kerim'in Özbekçe ve Rusça tercümelerindeki temel yaklaşımlara, Türk lehçelerindeki leksik-semantik birimlerin milli tefekkürü yansıtırma işlevinden kültürel kimliğin şekillenmesindeki dilsel faktörlere kadar geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Bu çerçevede; Türk dillerinin Rusçadaki İslami terminolojinin oluşumundaki aracı rolü, atasözlerindeki zoonimlerin lingvokültürel tahlili, frazeolojik birimlerin leksikografik yerleşimi ve edebî metinlerdeki tabu ifadelerin pragmatik analizi gibi özgün konular disiplinlerarası bir yöntemle incelenmiştir. Ali Şîr Nevâî'nin "İnsan-ı Kâmil" paradigması, Babürnâme'deki kadın timsalleri, Alpamyş ve Kitab-ı Dede Korkut'taki ortak motifler ile Nizâmî destancılık geleneğinin Fütühü's-Selâtin eserindeki akisleri titizlikle irdelenmiştir. Ayrıca metamorfoz hadisesinin felsefi arka planı, XVI. yüzyıl Osmanlı-Buhara diplomasisi, Semerkant'taki vakıf yönetimi ve Karakalpak sahne sanatlarının öncü isimleri gibi sosyokültürel çalışmalar, Türkoloji araştırmalarına yeni pencereler açmaktadır. Yayın Kurulu olarak; Türk dünyasının dil, tarih ve sanat mirasına ışık tutan bu zengin birikimi sizlerle buluşturmanın kıvancını yaşıyoruz.

YAYIN KURULU

УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!

В данный номер журнала включены исследования, посвященные историческому и научному наследию Первого Бакинского тюркологического съезда, 100-летие которого мы празднуем в текущем году, дебатам об алфавите и академическому становлению тюркологии. В центре внимания — широкий спектр тем: от диалектологических сведений Махмуда Кашгари до основных подходов к переводам Корана на узбекский и русский языки, от функции отражения национального сознания лексико-семантических единиц в тюркских языках до языковых факторов лультурного самосознания. Кроме того, в междисциплинарном аспекте исследованы такие темы, как посредническая функция тюркских языков в формировании исламской терминологии в русском языке, лингвокультурологический анализ зоонимов в пословицах. В выпуске основательно изучены парадигма «Совершенного человека» Алишера Навои, женские образы «Бабур-наме», общие мотивы в поэме «Алпамыш» и «Книге моего деда Коркута», а также традиции поэмотворчества Низами в произведении «Футух ус-салатин». Философские основы явления метаморфозы, вопросы Османско-Бухарской дипломатии XVI века, вакуфного управления в Самарканде, исследование первых представителей каракалпакского сценического искусства и другие социокультурные исследования открывают новые горизонты в тюркологии. Редакционная коллегия рада представить вам это богатое наследие, освещающее язык, историю и искусство тюркского мира.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

QIPCHOQ SHEVASI LEKSIKASINING TARKIBIY-MAZMUNIIY TAHLILI

MAVLONOV Axmadjon Xoshimovich,

Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

O‘zbek tili a adabiyoti kafedrası dotsenti, PhD

(Samarqand, O‘zbekiston)

E-mail: mavlonovaxmadjon01@gmail.com

 ORCID: 0009-0003-7512-4462

 DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19708925>

Annotatsiya

Sheva hamda dialektlar adabiy tilni boyituvchi manbadir. Sheva hududiy chegaralangan so‘zlardir. Lahja esa bir-biriga yaqin bo‘lgan shevalar yig‘indisidir. Dialekt termini esa sheva hamda lahjaga nisbatan qo‘llanadi. Ularni o‘rganuvchi tilshunoslikning bo‘limi dialektologiyadir. O‘zbek tili qarluq, qipchoq va o‘g‘iz dialektlaridan tashkil topgan.

Ushbu maqolamizda qipchoqlar, qipchoq dialektining ichki guruhlariga bo‘linishi, har bir guruhning tarkibidagi shevalar, shevalarga xos so‘zlar, professor Xudoyberdi Doniyorov, prof. V.V.Reshetov, S.Ibrohimov, F.Abdullayev, T.Turg‘unov, A.Aliyev hamda Sh.Nosirov va boshqa olimlarning qipchoq shevasi tadqiqiga qo‘shgan hissaları sanab o‘tilgan. Olimlar tomonidan qipchoq lahjasi sharqiy qipchoq dialekti, g‘arbiy qipchoq dialekti, Farg‘ona vodiysi qipchoq dialekti, janubiy qipchoq dialekti, Shimoliy Xorazm qipchoq dialekti kabu besh guruhga bo‘lingan bo‘linib, ularning har biri alohida tahlil qilingan.

Qipchoq dialektiga rus, arab va fors tilidan o‘zlashgan so‘zlar, buning tarixiy sabablari haqida fikr va mulohazalar keltirilgan.

Tilshunoslikning tabu va evfemizm kabi hodisalari, ularning qipchoq lahjasida qo‘llanishi tadqiq qilingan.

Kalit so‘zlar: *sheva, lahja, dialekt, qarluq, qipchoq, o‘g‘iz, tabu, evfemizm.*

СТРУКТУРНО-СОДЕРЖАТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЛЕКСИЧЕСКОГО КИПЧАКСКОГО ДИАЛЕКТА

МАВЛОНОВ Ахмаджон Хошимович,

доцент кафедры узбекского языка и литературы, PhD

Самаркандский государственный университет имени Ш. Рашидова

(Самарканд, Узбекистан)

Аннотация

Говоры и диалекты являются источником обогащения литературного языка. Говор – это слова, имеющие территориальную ограниченность. Диалект – это совокупность близких друг к другу говоров. Термин «диалект» используется для обозначения диалектов и диалектов. Раздел лингвистики, изучающий их — диалектология. Узбекский язык состоит из карлукского, кипчакского и огузского диалектов.

В данной статье рассмотрены вопросы кипчакских говоров, деления кипчакского диалекта на внутренние группы, диалектизмов, а также вклад профессоров Худойберди Дониёрова, В.В. Решетова, С. Иброхимова, Ф. Абдуллаева, Т. Тургунова, А. Алиева и Ш. Носирова и других ученых в изучение кипчакского диалекта. Ученые разделили кипчакский диалект на пять групп: восточный кипчакский диалект, западный кипчакский

диалект, кипчакский диалект Ферганской долины, южный кипчакский диалект и северный хорезмский кипчакский диалект, и каждая из них была проанализирована отдельно.

В статье представлены слова, заимствованные из русского, арабского и персидского языков в кипчакский диалект, а также исторические причины этого.

Изучены лингвистические явления, такие как табу и эвфемизмы, и их использование в кипчакском диалекте.

Ключевые слова: *диалект, карлукский, кипчакский, огузский, табу, эвфемизм.*

STRUCTURAL-CONTENT ANALYSIS OF THE LEXICAN KIPCHAK DIALECT

MAVLONOV Akhmadjon,

Assoc. Prof., PhD, Department of Uzbek Language and Literature
Samarkand State University named after Sh. Rashidov
(Samarkand, Uzbekistan)

Annotation

Dialects enrich the literary language. Dialects are words with a territorial limitation. Dialects are a collection of closely related dialects. The term "dialect" is used to denote both dialects and dialects. The branch of linguistics that studies them is dialectology. The Uzbek language consists of the Karluk, Kipchak, and Oghuz dialects.

This article lists the Kipchaks, the division of the Kipchak dialect into internal groups, the dialects within each group, dialect-specific words, and the contributions of Professors Khudoyberdi Doniyorov, V.V. Reshetov, S. Ibrokhimov, F. Abdullaev, T. Turgunov, A. Aliyev, and Sh. Nosirov, among other scholars, contributed to the study of the Kipchak dialect. Scholars have divided the Kipchak dialect into five groups: Eastern Kipchak, Western Kipchak, Fergana Valley Kipchak, Southern Kipchak, and Northern Khorezm Kipchak, and each has been analyzed separately.

The words borrowed from Russian, Arabic, and Persian into the Kipchak dialect are presented, along with the historical reasons for this.

Linguistic phenomena such as taboos and euphemisms, and their use in the Kipchak dialect, are studied.

Ключевые слова: *dialect, Karluk, Kipchak, Oghuz, taboo, euphemism.*

O‘zbek tilining izohli lug‘atida qipchoqlarga quyidagicha ta’rif berilgan:

Qipchoqlar. 1. XI – XV asrlarda Uralbo‘yi va Volgabo‘yi dashtlarida va hozirgi Qozog‘istonning markaziy va g‘arbiy qismlarida yashagan, keyinchalik boshqa hududlarga ham tarqalgan ko‘chmanchi turkiy xalq.

2. O‘zbek xalqi etnik tarkibidagi asosiy urug‘-qabilalardan biri (O‘zbek tilining izohli lug‘ati, 2008: 297).

O‘zbek tili turkiy tillar orasida ko‘p dialektliligi bilan ajralib turadi. Bu holatni E.D.Polivanov shunday ko‘rsatgan edi: “O‘zbek tili (o‘zbek dialektlarining bir butun yig‘indisi sifatida) yagona sistemaning, hech qachon amalda bo‘lmagan o‘zbek bobo tilining dialektologik parchalanish yo‘li bilan emas, balki til sistemalarining birlashuvi yo‘li bilan paydo bo‘lgan. O‘zbek milliy tili uch mustaqil dialektdan, ya’ni:

- a) qarluq-chigil yoki o‘rta o‘zbek;
- b) qipchoq yoki sof o‘zbek (prof. E.D.Polivanov termini);
- c) o‘g‘iz dialektlaridan tashkil topgan” (Doniyorov, 1979: 107).

Bu lahja va dialektlar bir-biridan fonetik, leksik va grammatik xususiyatlariga ko‘ra farqlanadi.

Sheva hududiy chegaralangan so‘zlardir. Lahja esa bir-biriga yaqin bo‘lgan shevalar yig‘indisidir. Dialekt termini esa sheva hamda lahjaga nisbatan qo‘llanadi. Ularni o‘rganuvchi tilshunoslikning bo‘limi dialektologiyadir.

Til va dialekt haqida fikr bildirar ekan professor Abduzuhur Abduazizov shunday deydi: “Til va dialektlarning tafovuti unda so‘zlashuvchilarning madaniyati, psixologiyasi, urf-odati va milliy xususiyatlarining o‘zgachaligi bilan izohlanadi” (Abduazizov, 2010: 131). Bu tafovutlar esa shevalarning so‘z, tovush hamda qo‘shimchalarida aks etadi.

Chorak asr davomida qipchoq shevalari xususida muttasil tadqiqotlar olib borgan professor Xudoyberdi Doniyorov uni besh guruhga ajratadi:

1. Sharqiy qipchoq dialekti.
2. G‘arbiy qipchoq dialekti.
3. Farg‘ona vodiysi qipchoq dialekti.
4. Janubiy qipchoq dialekti.
5. Shimoliy Xorazm qipchoq dialekti (Doniyorov, 1979: 8).

Qipchoq shevaining sharqiy guruhlari. Bu guruhga Samarqand shahri va uning atroflaridan Bekobod shahri hududiga qadar tarqalgan qipchoq shevalarini kiritish mumkin. Xususan, sharqiy guruhga Samarqand viloyati Jomboy, Bulung‘ur tumanidagi shevalarning barchasi kirs, Ugut, Poyariq tumanlarining ayrim qismlarigina kiradi.

Qipchoq shevalarining sharqiy guruhiga Jizzax viloyatining asosiy qismini, Baxmal, G‘allaorol va Zomin tumanlaridagi shevalarning hammasini, Forish tumani shevalarining barchasini kiritish mumkin.

Shuningdek, qipchoq shevalarining sharqiy guruhiga Sirdaryo viloyatining Xovos tumani (Tumanning g‘arbiy-janubiy tomonida tog‘ etaklarida joylashgan So‘loqli, Erganakli, O‘yuvli, Mug‘al, Uvoq, Bayot qishloqlarini; tumanning sharqiy tomonida joylashgan Qo‘qoni Qarapchi hamda Nayman qishloqlarini) shevalarini, Xovos bilan Bekobod orasidagi O‘roqli qishlog‘ini, Parchayuz, O‘yuvli, To‘qqiz chelak, Boyovut qishloq shevalarini kiritish mumkin.

Shuningdek, bu guruhga Toshkent viloyatining Bekobod tumaniga qarashli qishloq (Uyas, Nayman-Uyas, To‘qboy, Qiyot, Parchayuz, Ochamayli, Qushtamg‘ali, Turkman, va Segizsari) shevalarini kiritish mumkin.

Toshkent viloyati va uning atrofi qipchoq shevalari o‘zbek dialektologiyasining katta bilimdoni professor Viktor Vasilevich Reshetovning doktorlik dissertatsiyasida tadqiq qilingan. Bu haqda internet manbalarida quyidagi ma‘lumot keltirilgan: “O‘zbek shevalari xaritasini V.V.Reshetov boshlagan. U uzoq yillar Toshkent viloyati shevalarini, xususan, Ohangaron vodiysi shevalari guruhini o‘rgandi. O‘zbek dialektologiyasida birinchi marta qurama shevalarining 49 ta lingvistik xaritasi tuzildi” (<https://ru.wikipedia.org/wiki/>).

Qipchoq shevalarining g‘arbiy guruhiga Samarqand, Buxoro hamda Navoiy viloyatidagi ba‘zi shevalarni kiritish mumkin. Xususan, Samarqandning g‘arbiy qismidagi Past Darg‘om, Nurobod, Kattaqo‘rg‘on, Narpay, Paxtachi, Xatirchi hamda Qo‘shrabot tumani shevalarining asosiy qismi, Ishtixon, Oqdaryo va Poyariq tumani shevalarining bir qismini ushbu guruhga kiritish mumkin.

Qipchoq shevalarining g‘arbiy guruhiga mansub bo‘lgan Qo‘shrabot tumani Jo‘sh qishlog‘i shevasi tilshunos A.Axmedov tomonidan, Nurobod tumaniga qarashli Nayman shevasi tilshunos M.Valiyev tomonidan tadqiq qilingan.

Farg‘ona guruhi qipchoq shevalari Farg‘ona viloyati hududi bo‘ylab tarqalgan. Bu shevalar prof. V.V.Reshetov, S.Ibrohimov, F.Abdullayev, T.Turg‘unov, A.Aliyev hamda Sh.Nosirov tomonidan tadqiq qilingan.

Janubiy guruh qipchoq shevalari Qashqadaryo hamda Surxondaryo viloyatlari shevalarini, shuningdek Tojikistonning janubiy hududidagi shevalarni o‘z ichiga oladi. Qashqadaryo shevalari B.Jo‘rayev, A.Shermetov, Q.To‘rayev kabi tilshunoslarning ishlarida yoritilgan. Qashqadaryo shevasiga oid so‘zlar tahlilida Professor To‘ra Nafasovning xizmati beqiyos.

Qipchoq shevalarining shimoliy Xorazm guruhi professor E.D. Polivanov, F.A. Abdullayev kabi tilshunos olimlar tomonidan tadqiq qilingan.

Garchi shevalar hududiy jihatdan bir-biriga yaqin bo‘lsa-da, ularning orasida leksik, fonetik va morfologik farqlar uchrab turadi. Masalan, Samarqand shevalarida qo‘llanadigan uyutqi so‘zi Baxmal tumanida oqlik, qirmich sozi esa qasmoq shaklida qo‘llanadi. Shuningdek, Samarqand shevalarida qo‘llanuvchi g‘ilmindi so‘zi Navoiy viloyati Xatirchi tumanida juqma shaklida qo‘llanadi.

Samarqand viloyatining deyarli barcha shevalarida qo‘llanuvchi yopmoq fe‘li Nurobod tumanida qo‘shir, o‘tkir, pishiq so‘zi esa naymit deya qo‘llanadi. Shuningdek Qo‘shrabot tumanida qo‘llanuvchi cho‘p so‘zi Nurobod, Past Darg‘om, Urgut, Tayloq va boshqa tumanlarda cho‘ki deb qo‘llashadi.

Sharqiy guruh qipchoq shevalarini Fargo‘na guruhiga oid Qo‘rg‘ontepa shevasi bilan qiyoslaganimizda shevaga xos so‘zlar nisbatan ko‘payganiga guvoh bo‘ldik. Masalan:

Sharqiy qipchoq dialekti	Qo‘rg‘ontepa shevasi
dala	tala
chelak	paqir
chaqaloq	jiji
narvon	shoti
kosa	chini
mushuk	mishiq

“Milliy til leksikasining boyishida mahalliy dialektlar ham katta rol o‘ynaydi”, – degan edi tilshunos Sh.Shoabdurahmonov (Shoabdurahmonov, 1973: 10. Masalan, jigarga shikast yetkazuvchi gepatit virusi sharqiy guruh qipchoq shevalarida “sari avruv” (sariq kasallik) deb yuritiladi. Hattoki bu so‘z termin maqomiga erishgan.

Sharqiy va g‘arbiy qipchoq guruhi shevalarini qiyoslagan professor Xudoyberdi Doniyorov “Qipchoq dialektlarining leksikasi” kitobida quyidagi ma‘lumotni keltiradi: “... Sharqiy grupp qipchoq sheva vakillari sari avruv iborasi bilan birga ixchamlashgan “sari bopti”, “sari” so‘zlarini qo‘llaydilar: sari avruvg‘a jolig‘ipti, sari bopti. G‘arbiy grupp sheva vakillari esa sari termini o‘rnida, asosan, zarcha terminini qo‘llaydilar” (Doniyorov, 1979: 29).

Ammo g‘arbiy guruhdagi qipchoq shevalarining barchasida ham sariq so‘zi zarcha deyilmaydi. Masalan, Jo‘sh qishloq shevasida “sari avruv” birikmasi “sori kasal” shaklida qo‘llanadi.

O‘zbek dialektologiyasining yirik vakillaridan biri professor Xudoyberdi Doniyorov 25 yillik tadqiqotlari natijasida qipchoq shevalarini qiyosan o‘rganishga harakat qilgan. Quyidagi jadvalda sharqiy va g‘arbiy qipchoq shevalari adabiy til bilan qiyoslangan holda keltirilgan (Doniyorov, 1979: 18):

Sharqiy guruhda	G'arbiy guruhda	Adabiy tilda
apa	ena	ona
bala	bachcha	bola
buzav	go'sala	buzoq
bo'la	xolavachcha	xolavachcha
jag'ach	cho'p	Yog'och
jo'ra (jo'ldosh)	hamray	jo'ra, yo'ldosh
jalpiz	pidina	yalpiz
katta ata	buva	bobo
siyir	inak/gov	sigir
rayqan	nazboyi	rayxon
so'ri	talar	vaysh
to'ppi	kalap'osh	do'ppi
toqtatmoq	saqlamoq	to'xtatmoq
shibirtki	jorab	supurgi
etak	adaq	oxiri
qo'nishi	hamsaya	qo'shni
qotan	atar	otar
hangama	gapxona (gurung)	suhbat
handalak	zami	handalak
ho'l o'riq	zardali	ho'l o'rik

O'zbek tilining izohli lug'atida genezis terminiga quyidagicha ta'rif berilgan: “Genezis [yun. genesis – kelib chiqish, yuzaga kelish]. Kelib chiqish, paydo bo'lish tarixi. Turkiy tillarda cho'ziq unilarning tabiati, tarqalishi va genezisi kabi masalalar ko'pdan mutaxassislarning diqqatini jalb qilib keladi” (O'zbek tilining izohli lug'ati, 2006: 492). Muxtasar qilib aytganda, genezis tushunchasi tildagi so'zlarning o'z yoki o'zlashgan qatlamga xosligini anglatadi. Maqolamizda qipchoq shevasida uchraydigan rus tiliga oid so'zlarni tahlil qilishga harakat qildik.

Jamiyat taraqqiy etgani sayin til ham rivojlanib boradi. Hayotda bo'layotgan yangilanishlar tilda ham o'z aksini topadi. Shuning uchun til ijtimoiy hodisa hisoblanadi. O'zbek xalqining buyuk farzandi professor Abdurauf Fitrat “Adabiyot qoidalari” asarida o'zbek tili lug'at boyligining taraqqiyoti masalasiga to'xtalib, shunday deydi: “Dunyo o'zgarib turadir. Hayot kundan kun yangilashib boradir. Yuz yil burungi ota-bobolarimizning tushlariga ham kirmagan bir ko'b hodisalar, narsalar maydonga chiqib turadir. Bular uchun yangi-yangi otlar taqash lozim bo'ladi. Biz bularning otlarini yo yangidan yasaymiz (uchg'ich, uyushma, boshqarma kabi), yoxud yotlardan olarmiz (elektrik, telefon, poyizd kabi), yo unutilib ketgan eski so'zlarimizni yangidan tirgizamiz (qurultoy kabi). Shul uch yo'l bilan yangi so'zlar kirgizishni qabul etmasak, tilimizni boyimoqdan to'xtatgan bo'lamiz” (Fitrat, 2009: 47).

Tilga boshqa tildan so'zlarning kirib kelishining asosiy sababi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar, madaniy-ma'rifiy soha, savdo aloqalari yoki urushlar, bosqinchilik siyosati bo'lishi mumkin. Hozirgi kunda sport o'yinlari sababli bir tildan boshqa tillarga ko'plab terminlar kirib bormoqda. Bu jarayon qadimdan muttasil davom etib kelmoqda va hozirgi kunga kelib anchayin jadallashgan. Dunyoda birorta ham sof, aralashmagan til yo'q. Professor Baxtiyor Mengliyevning aytishicha: “Hozirgi ingliz tili lug'at boyligidagi so'zlarning, taxminan, 30 foizi ingliz tiliga oid

bo'lsa, o'zbek tilidagi 57 foiz so'z turkiy qatlamga mansub, qolgani chetdan o'zlashgan” (Mengliyev, 2007: 4).

Hozirgi o'zbek adabiy tilida, xususan, qipchoq leksikasida o'zlashma so'zlar katta guruhni egallaydi. Bu haqda o'zbek tilshunosligining ulug' olimlaridan biri professor Shonazar Shoabdurahmonov “Hozirgi o'zbek adabiy tili” darsligida quyidagi ma'lumotlarni keltiradi: “O'zbek xalqi ham o'z tarixining turli davrlarida boshqa xalqlar bilan iqtisodiy, madaniy, siyosiy aloqada bo'lgan va bu xalqlarning tili o'zbek tiliga ma'lum darajada o'z ta'sirini qoldirgan. Xususan, boshqa tillardan o'zbek tiliga ko'plab so'zlar o'zlashganini shu ta'sir bilan izohlash mumkin. Natijada o'zbek tili lug'at sostavida shu tilning o'ziga xos leksik qatlam bilan birga o'zlashgan leksik qatlam ham yuzaga kelgan (Shoabdurahmonov, 1980: 120). Professor Abduzuhur Abduazizov ham yuqoridagi fikrlarni tasdiqlaydi. Jumladan, olim shunday deydi: “Turli qabila va xalqlar qadimdan o'zaro iqtisodiy va madaniy aloqada bo'lib kelganlar. Buning natijasida bir tildan ikkinchi bir tilga ayrim so'zlar kirib o'zlashib ketgan. Dunyoda boshqa til vositalarini o'zlashtirmagan birorta “sof” til yo'q. Rus tilining lug'at tarkibidagi so'zlarning, taxminan, 10 foizi boshqa tillardan o'zlashtirilgan deb taxmin qilinadi. O'zbek tili lug'at tarkibida arabcha, forsha, tojikcha va internatsional so'zlarning salmog'i kattaginadir” (Abduazizov, 2010: 90).

Qipchoq dialektiga fors-tojik tilidan o'zlashgan so'z va terminlar

O'zbek xalqi juda qadim zamondan tojik xalqi bilan yonma-yon yashab kelmoqda. Bu ikki xalq orasidagi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy va savdo aloqalari ham o'sha davrlarga borib taqaladi va hozir ham davom etib kelmoqda. Buning natijasida o'zbek tilidan tojik tiliga yoki tojik tilidan o'zbek tiliga so'zlarning o'tishi yuz bergan.

Professor H.Jamolxonov fors-tojik tillaridan o'zlashtirilgan so'zlarning ikki xususiyatini sanab o'tadi. Bular:

a) so'z oxirida undosh tovushlarning qatorlashib kelishi ancha keng tarqalgan: *g'isht, go'sht, daraxt, karaxt, do'st, past, kaft, farzand* kabi. (Umumturkiy so'zlarda bu holat kam uchraydi);

b) kuchsiz lablangan “o” unlisi so'zning barcha bo'g'inlarida qo'llanadi: *ohang, nobud, bahor, obodon, peshona* kabi (Jamolxonov, 2005: 191).

Yana shuni qo'shimcha qilishimiz mumkinki, og'zaki nutqda fors-tojik tilidan o'zlashgan so'zlarda qator undoshlardan birining tushishi (apakopa hodisasi) kuzatiladi. Masalan, *do'st – do's, g'isht – g'ish, kaft – kaf* kabi.

Bundan tashqari, fors-tojik tilidan o'zlashgan so'zlarda f tovushi p tarzida talaffuz qilinadi. Masalan, *fasl – pasl, fatir – patir, fil – pil* kabi.

“Turkiy tillar, jumladan, o'zbek tili bilan fors-tojik tili orasidagi aloqa uzoq davrlarga borib taqaladi, – deydi tilshunos D.Abduvaliyeva. – Tarixchi olimlar turkiy qabilalar bilan eron tillarida gaplashuvchi aholi orasida aloqalar antik davrda ham mavjud bo'lganligini ta'kidlaydilar.

Professor Xudoyberdi Doniyorov qipchoq dialektida fors-tojik tiliga oid so'zlarning qo'llanishi haqida shunday deydi: “... qipchoq shevalari leksikasida, jumladan, sharqiy gruppa shevalarida tojik tilidan kirgan shunday so'zlar borki, ular allaqacchon adabiy tilimiz va shahar shevalari leksikasida bo'lgani singari sharqiy gruppa qipchoq shevalari leksikasiga ham singishib, mustahkam o'rinish olgan va asli turkiy (o'zbekcha) so'zlarni siqib chiqargan. Bunday so'zlar qatoriga nan (non), diyqan (dehqon), gul (gul), miyman (mehmon), shohor (shahar), go'sh (go'sht), dastarqan (dasturxon), ken (kon), kəpkir (kəfkir), aptava, əbdəstə (obdasta), əbjösh (objush), orazg'ar (ro'zg'or) kabi so'zlarni kiritish mumkin” (Doniyorov, 1979: 81).

G'arbiy guruh qipchoq shevalari shahar shevalariga yaqinligi bois unda tojik tiliga oid so'zlar sharqiy guruh qipchoq shevalariga nisbatan ko'proq uchraydi. Masalan, sharqiy guruh shevalarida qo'llaniladigan kuyav, jora-joldash, qoshni, toppi kabi so'zlar g'arbiy guruh shevalarida damat, hamrøy, hamsayə, kəllapösh shaklida qo'llanadi.

Hozirgi o'zbek adabiy tili, xususan, qipchoq dialektida ham fors-tojik tilidan o'zlashgan so'z yasovchi qo'shimchalar uchraydi. Masalan, ser-, ba-, bo-, be-, no- kabi old qo'shimchalar; -kar/-kor (g'allakar/ g'allakor), -dar/-dor (güldar/guldor), -paya/-poya (bedəpoyə/bedapoya), -qana/-xona (malqana/molxona) kabi.

Fors-tojik tilidagi ba'zi so'zlar hozirgi o'zbek adabiy tilida, xususan, qipchoq dialektida so'z yasovchi qo'shimcha hisoblanadi. Masalan, kash fe'li omonim so'z bo'lib, yechmoq, tortmoq, chekmoq, chizmoq kabi ma'nolarni anglatadi. Bu fe'l o'zbek tilida so'z yasovchi qo'shimcha hisoblanadi va tortmoq, chekmoq, chizmoq kabi ma'noli fe'llarni yasashga xizmat qiladi aravakash, noskash, suratkash kabi.

Qipchoq dialektiga arab tilidan o'zlashgan so'z va terminlar

Arab tilidan o'zlashgan so'zlar tilimizda katta guruhni tashkil etadi. O'zbek tiliga arab tilidan so'zlarning o'zlashishi milodiy VII-VIII asrdan boshlangan.

Arab tilidan so'z o'zlashtirilishiga olib kelgan omillar sifatida professor H.Jamolxonov quyidagi sabablarni ko'rsatadi:

- a) arablar istilosi;
- b) islom dinining keng tarqalishi;
- d) arab yozuvining qo'llana boshlanganligi;
- e) madrasalarda arab tilining o'qitilishi;
- f) turkiy-arab ikki tilliligining (bilingvizmning) tarkib topganligi;
- g) olim-u fuzalolarning arab tilida ijod qilganligi va boshqalar (Jamolxonov, 2005: 190).

Fikrini davom ettirar ekan olim arab tilining fonetik, leksik, morfologik xususiyatlarini shunday tushuntiradi:

“Arab tilidan o'zlashtirilgan so'zlarning fonetik, semantik va morfemik tarkiblarida quyidagi xususiyatlar borligi ko'zga tashlanadi:

- a) so'z tarkibida ikki unlining yonma-yon qo'llanish hollari uchraydi: matbaa, mutolaa, saodat, oila, doir, rais kabi;
- b) ra'no, da'vo, ta'na, e'lon, me'mor, ta'lim, e'tibor, mo'tabar kabi so'zlarda ayn tovushidan oldingi unli kuchli va biroz cho'ziq talaffuz etiladi;
- d) jur'at, sur'at, bid'at, qal'a, san'at so'zlarida bo'g'inlar ayirib talaffuz qilinadi;
- e) semantik jihatdan: ko'proq diniy, hissiy, axloqiy, ilmiy, ta'limiy va mavhum tushunchalar ifodalanadi: avliyo, aza, azon, vahiy, avrat, axloq, axloqiy, xulq, fikr, tafakkur kabi; ilmga, adabiyot va san'atga oid tushuncha nomlari ham keng tarqalgan: amal (matematikada hisob turi), rukn, vazn (adabiyotshunoslik atamalari), riyoziyot (“matematika”), adabiyot, san'at, tibiiyot (fan va soha nomlari) kabi;
- f) so'zlarning lug'aviy va grammatik shakllari flektiv xarakterda bo'lib, o'zbek tilida morfemalarga ajratilmaydi: ilm, muallim, olim, ulamo; fikr, tafakkur, mutafakkir kabi” (Jamolxonov, 2005: 191).

O'zbek tilidagi arabcha o'zlashmalar bilan birinchilardan bo'lib shug'ullangan tilshunos Fotih Abdullayev o'zbek tilidagi so'zlarning 55 foizi arab tilidan o'zlashganligini ta'kidlaydi (Abdullayev, 1946: 10).

Sharqiy grupp shevalar leksikasidagi arabcha soʻzlarni qoʻllashdagi oʻziga xoslik shunda koʻrinadiki, – deydi prof. X. Doniyorov, – bu shevalarda abstract terminlar juda kam uchraydi. Ularning borlari ham diniy-klerikal terminlardir. Masalan, jannat (jannat), dozaq (doʻzax), iqlas (ixlos), niyot (niyat), qiyamat-qayim (qiyomat-qoyim), guna (gunoh), savap (savob) kabilar (Doniyorov, 1979: 79).

Shuningdek, sharqiy guruh qipchoq shevalarida nikoh (nikə), nəzr (nazr), namaz (namoz), oraza (roʻza), həyit (hayit) kabi diniy marosim; Abdukarim (Aptikərim), Abdurahim (Abdirəyim), Abdugʻani (Abdigʻani), Abdujabbor (Abjappar) kabi atoqli otlar; kitob (kitəp), maktab (məktəp), madrasa (mədrəsa) kabi aniq otlar ham uchraydi.

Qipchoq dialektiga rus tilidan oʻzlashgan soʻz va terminlar

Tilimiz tarixida arab va fors tilidan oʻzlashgan soʻzlar katta guruhni tashkil qilsa, XIX – XX asrlarda rus tilidan oʻzlashgan soʻzlarning miqdori oshdi. Hayotdagi boshqa sohalar kabi chorvachilik va dehqonchilik ham taraqqiy etdi. Dunyo ilm-fanida boʻlayotgan yangiliklar, kashfiyotlar yurtimizga ham kirib kela boshladi. Bu yangiliklar, asosan, rus tili orqali kirib kelganligi uchun chet va rus tiliga oid soʻz va terminlar kirib keldi va qipchoq shevalarida ham qoʻllana boshladi. Sharqiy guruh qipchoq shevalarida qoʻllangan rus tiliga xos soʻzlar haqida professor Xudoyberdi Doniyorov quyidagi maʼlumotlarni keltiradi: “Adabiy tilimizda boʻlgani kabi Sharqiy grupp qipchoq shevalariga rus tilidan kirgan soʻzlarni ham uch gruppaga boʻlib koʻrsatish mumkin:

1. Rus tilidan shevalarga toʻgʻridan-toʻgʻri, fonetik oʻzgarishni nazarda tutmaganda deyarli oʻzgarishsiz kirgan soʻzlar: traktir (traktor), ekskvatir (ekskavator), kuluch (klyuch), uchaska (uchastka), silis (silos), semerenka (semerenka), zavut (zavod), bashburt (pasport), kina (kino), televizir (televizor), rebiziya (reviziya), rezinka (rezina), patinka (botinka), palta (palto), diriktir (direktor), aparasta (operatsiya), lapatka (lapata), bugʻaltir (buxgalter), payiz (poyezd), girbishin (krepdishin) kabilar.

2. Rus tilidan kirgan soʻzlarga oʻzbekcha affikslarni qoʻshishdan hosil boʻlgan yangi soʻzlar: traktirchi (traktorist), doqtiqana (doktorxona), tabilchi (tabelchi), poshtachi (pochtalyon), baranalash (boronalash) kabi.

3. Komponentidan biri oʻzbekcha, biri ruscha boʻlgan soʻzlar yoki turgʻun birikmalar: kultivatsiya qilish, barana qilish (borona qilish), chikanka qilish (chekanka qilish), kastim-shim (kostyum-shim), burama kuluch (burama klyuch), payiz jol (poyezd yoʻl) va boshqalar” (Doniyorov, 1979: 70).

Rus tilidan kirib kelgan soʻzlarda soʻz boshi, oʻrtasi va oxirida tovush ortish hodisasi yuz beradi. Masalan:

Soʻz boshida tovush orttirilishi (proteza). Ayrim holatda soʻz boshida sirgʻaluvchi va portlovchi ikki undosh qator kelganda **i** unlisi orttirilishi mumkin: shkaf (ishkaf), spravka (ispravka), stol (istol), stul (istul), shtraf (ishtraf), stansiya (istansa). Bu soʻzlarda tovush orttirilishining asosiy sababi ularning rus tilidan oʻzlashganligi hamda soʻzlarning qator undoshlar bilan boshlanayotganligidir. Oʻzbek tilida aynan shunday qator undoshli soʻzlar boʻlmaganligi uchun oddiy xalq ularni talaffuz qilishga qiynalgan va bir **i**, **u** yoki **oʻ** undoshlarini orttirib talaffuz qilgan.

Soʻz oʻrtasida tovush orttirilishi (epenteza). Soʻz boshida, oʻrtasida va oxirida ikki undosh qator kelganda, ular orasida **i**, baʼzan **u** va **a** unlisi orttirilishi mumkin: doklad – dakalad, klass – kilass, park – parik kabi.

Soʻz oxirida tovush orttirilishi (epiteza). Soʻz oxirida bir oʻrinda kelgan ikki undoshdan soʻng a tovushi qoʻshilishi mumkin: disk – diska, bank – banka, tank – tanka, kiosk – kioska, otpusk – otpuska kabi. Ushbu misollarda a tovushining orttirilishiga sababsoʻzlarning qator undosh bilan tugaganligi va bu soʻzlarning rus tilidan oʻzlashganligidir.

Oʻzbek tilining oʻz qatlamiga oid soʻzlar r tovushi bilan boshlanmasligi uchun rus soʻzi oʻris shaklida talaffuz qilingan.

Qipchoq dialektlarida tabu va evfemizmlar

Maʼlumki, u yoki bu soʻzni aytish maʼqul boʻlmaydigan, ularning oʻrniga boshqa, yengilroq, dilni ogʻritmaydigan variantini qoʻllash lozim boʻlgan holatlar boʻladi. Qoʻllanish doirasi taʼqiqlangan soʻzlar – tabu, ularning oʻrniga boshqa soʻzni qoʻllash evfemizm deb yuritiladi.

Tabu va evfemizmlar qipchoq dialektida ham keng qoʻllaniladi. Qoʻllanilishi taqiqlangan soʻzlardan biri oʻlmoq (tabu) feʼlidir. Tasodifan oʻlim xabarini berish tinglovchiga salbiy taʼsir koʻrsatishi mumkin. Shuning uchun uning oʻrniga “vafot etdi”, “olamdan oʻtdi”, “dunyodan koʻz yumdi” kabi evfemizmlardan foydalaniladi.

Baʼzan qargʻish (vulgar) soʻzlar oʻrnida boshqa tildagi varianti ham qoʻllanadi. Masalan, oʻl qargʻish soʻzi oʻrnida qipchoq shevasining gʻarbiy guruhida fors tiliga oid “marg” (“oʻl”) feʼlidan foydalaniladi. Bu feʼl boshqa tilga xosligi uchun tinglovchiga salbiy taʼsir qilmasligi mumkin.

“Qipchoq dialektlarida tabu sezilarli oʻrinni egallaydi, – deydi prof. X.Doniyorov. – Masalan, boʻrini iytqush yoki qashqir deb ataydilar. Nazarimizda bu qachqir soʻzidan boʻlsa kerak. Urgut rayonining qipchoq dialektlarida qashqir soʻzi qarishqir tarzida talaffuz etiladi (baʼzi joylarda qarishqul deydilar)” (Doniyorov, 1979: 119).

Bu dialektida kasallik nomlari ham boshqa nomlar bilan almashtiriladi. Masalan, kuydirgi oʻrnida – jaman jara, qizamiq oʻrnida esa gul leksemasi.

Sharqiy qipchoq shevalaridagi qadimgi va xos soʻzlar

Kiyit – qizlarga beriladigan sep

Erin – labning oʻrta qismi

Ezuv – labning ikki chekkasi

Ersak-tersak – egri-bugri, yarashiqsiz

Orda – oʻrtalik yoki markaz maʼnosida

Esh – joʻra, yoʻldosh, hamroh

Erish – noqulay, teskari, chap, aylanish

Jerik – boshqorongʻi boʻlgan ayol

Chiydā – kallaning boʻyinga orqa tomondan qoʻshiladigan (yelka tomondan qoʻshiladigan) qismining qabartqi suyagi

Böksə – sonning orqa qismi, koʻproq odamlarga nisbatan va baʼzan yilqilarga nisbatan (savrisi) ishlatiladi

Salqoʻ – tarang soʻzining teskarisi

Solpoʻ – qattiq jismlar optimal tekisligining buzilish holati (piyozda, qovunda va bolalarning boshida uchraydi)

Oʻrgʻay – yogʻochning eng qattiq turi va qattiqlik belgisi sifatida qoʻllanadi: oʻrgʻay tayoq, oʻrgʻayday qatti – zarangday qattiq degan maʼnoda

Oʻrgʻamak – qattiq narsalarni boʻshatish, qimirlatish (qoziqni, daraxtni) maʼnosida

Ushuk – sovuq (ushuk urmoq) maʼnosida ishlatiladi

Ötirik – yolgʻon

Kökäy – koʻngil

Kömäkäy – jigʻildon, meʻda

Jirimamoq – mizgʻimoq

Jirim olib koʻzin ochqon boʻldi,

Koʻzdin uyqusi qochqon boʻldi (Muhammad Solih, Shayboniyнома).

Xulosalar:

1. Qipchoqlar yoki polovetslar – oʻrta asrlarda mavjud boʻlgan Turkiy urugʻlar birlashmasi. Uning tarkibiga pecheneg, qadimgi boshqird va boshqa xalqlar kirgan. Ular turkiy tilda (qipchoq tili, kuman tili) soʻzlashgan. Eng muhim yozuvi XIII asr oxirlarida qipchoq, kuman va lotin tillaridagi soʻzlar lugʻati *Codex Cumanicus* hisoblanadi. Moʻgʻullar istilosidan soʻng Oltin Oʻrda qipchoqlari orasida islom dini shuhrat qozondi. Abulxayrxon (1412 – 1468-yil) – tarixda koʻchmanchi oʻzbeklar davlati deb nom olgan davlat asoschisi hisoblanadi.

2. Sheva hududiy chegaralangan soʻzlardir. Lahja esa bir-biriga yaqin boʻlgan shevalar yigʻindisidir. Dialekt termini esa sheva hamda lahjaga nisbatan qoʻllanadi. Ularni oʻrganuvchi tilshunoslikning boʻlimi dialektologiyadir. Oʻzbek milliy tili uch mustaqil dialektdan, yaʼni:

a) qarluq-chigil yoki oʻrta oʻzbek;

b) qipchoq yoki sof oʻzbek (prof. E.D.Polivanov termini);

c) oʻgʻiz dialektlaridan tashkil topgan” (Doniyorov, 1979: 107).

Bu lahja va dialektlar bir-biridan fonetik, leksik va grammatik xususiyatlariga koʻra farqlanadi.

3. XX asrda ilm-fan yanada taraqqiy etdi. Koʻplab ilmiy kashfiyotlar yaratildi. Ilm-fandagi bu yangiliklar, ularga xos boʻlgan leksema va terminlar rus tili orqali oʻzbek tiliga, xususan, qipchoq shevasiga ham kirib kela boshladi. Garchi qipchoqlar sanoatlashgan hududlarda yashamasa ham, dehqonchilik, chorvachilik, yilqichilik, maishiy buyumlar kabi oʻnlab sohalar hamda ilm-fan, oʻqitish tizimi bilan bogʻliq leksik birliklar qipchoq shevalarida ham qoʻllanila boshladi. Masalan, taʼlimga oid direktir (direktor), stol, stul, ruchka; tibbiyotga oid duxtir (doktor), balnisa (bolnitsa), aptika (apteka); dehqonchilikka xos traktir (traktor), ekskavator (ekskavator), kuluch (klyuch), ləpətkə (lapata), əgrənəm (agranom) kabi.

4. Arab tili qadimda dunyoning eng mashhur, rivojlangan tillaridan biri hisoblangan. Oʻsha vaqtda arab ilm-fani jadallik bilan rivojlangan, juda koʻp madrasalar tashkil qilingan va unda dunyoning turli burchaklaridan kelgan talabalar taʼlim olishgan, olimlar ilmiy tadqiqotlar olib borishgan. Arab tilida koʻplab kitoblar, darsliklar yozilgan. Tabiiyki, ilmiy kashfiyotlar va ularga tegishli boʻlgan terminlar ham arab tiliga xos boʻlgan va bu terminlar dunyoning turli tillariga tarqalgan. Oʻzbek tili, xususan, qipchoq dialektida ham arab tiliga xos boʻlgan soʻzlar koʻpchilikni tashkil qilgan. Ayniqsa, islom dini hamda dafn marosimi bilan bogʻliq terminlar arab tilidan kirib kelgani isbotlandi.

5. Oʻzbek va tojik xalqi asrlar davomida yonma-yon yashagani, ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy sohalaridagi hamkorligi tufayli fors tiliga xos soʻz va terminlar oʻzbek tilida, xususan, qipchoq dialektida keng qoʻllanilgan. Fors-tojik tiliga xos soʻz va terminlar, asosan, qipchoq shevasining gʻarbiy guruhida uchrashi aniqlandi. Bu gʻarbiy guruh qipchoq shevalarining shahar shevalariga yaqinligi bilan asoslanadi. Sharqiy va boshqa guruh qipchoq shevalarida ham tojik tiliga xos soʻzlar gʻarbiy guruh qipchoq shevalariga nisbatan kamroq qoʻllanishi aniqlandi.

Maʼlumki, tabu – ishlatilishi chegaralangan soʻzlar, evfemizm esa tabu oʻrnida qoʻllanuvchi soʻzlardir. Qipchoq dialektining sharqiy guruhida boʻri oʻrnida qashqir, kuydirgi

o‘rnida jaman jara, qizamiq o‘rnida gul, ajina yoki alvasti o‘rnida sari qiz, o‘ldi o‘rnida vapat qimaq, qaza qimaq, uzilmak, bandalikti baja keltirmäk, g‘arbiy guruhida esa o‘l qarg‘ishi o‘rnida marg leksemasidan foydalanishadi.

Iqtiboslar/ References/ Kaynaklar/ Сноски:

1. Abduazizov A. Tilshunoslik nazariyasiga kirish. – Toshkent: Sharq, 2010. – 175 b.
2. Abdurauf Fitrat. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Ma’naviyat, 2009.
3. Jamolxonov H. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: Talqin, 2005.
4. Mengliyev B., Xoliyurov O‘. O‘zbek tilidan universal qo‘llanma. – Toshkent, 2007.
5. Ахмедов А. Джушский говор узбекского языка. – Самарканд, 1962.
6. Дониёров Х. Қипчоқ диалекларининг лексикаси. – Тошкент: Фан, 1979. – 156 б.
7. Шоабдурахмонов Ш. ва б. Ҳозирги ўзбек адабий тили. – Тошкент, 1980.
8. Шоабдурахмонов Ш. Ўзбек адабий тилининг лексик нормалари. – Тошкент, 1973.
9. Абдуллаев Ф.А. Арабизмы в узбекском языке. – Тошкент, 1946.
10. Валиев М. Найманский говор узбекского языка. – Самарканд, 1963.
11. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. I жилд. – Тошкент, 2006.
12. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Бешинчи жилд. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2008.
13. Решетов В.В. Кураминские говоры Ташкентской области (фонетическая и морфологическая система). АДД. – Ташкент, 1951.
14. Иброҳимов С. Ўзбек тилининг Андижон шеvasи. – Тошкент, 1967.
15. Ахмедов А. Кыпчакский говор узбекского языка, АКД. – Ташкент, 1957.
16. Тургунов Т. Западно-ферганские говоры узбекского языка, АКД. – Ташкент, 1968.
17. Алиев А. Наманганская группа говоров узбекского языка, АКД. – Ташкент, 1975.
18. Поливанов Е.Д. Говор кишлака Кият-Конграт Шаватского района. – Ташкент, 1934.
19. Абдуллаев Ф. Фонетика хорезмских говоров. – Ташкент, 1967.
20. Носыров Ш. Кокандский говор узбекского языка, АКД. – Ташкент, 1965.

Internet manbalari:

1. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Qipchoqlar>.
2. [https://uz.wikipedia.org/wiki/Abulxayrxon_\(O%CA%BBzbek_ulusi\)](https://uz.wikipedia.org/wiki/Abulxayrxon_(O%CA%BBzbek_ulusi)).
3. https://ru.wikipedia.org/wiki/Диалектология_узбекского_языка

**BULLETIN OF THE
INTERNATIONAL JOURNAL
“TURKOLOGICAL
RESEARCH”**

In order to implement programs and projects developed to accelerate the relationship envisaged at the summit of the Organization of Turkic States held in Samarkand, as well as to coordinate and highlight the research work carried out in the field of Turkic studies, the International Journal “Turkological Research” at Samarkand State University named after Sharof Rashidov passed the state registration. The journal is intended to publish the results of scientific research in the field of Turkic languages and dialects, the history of linguistic and literary relations of the Turkic peoples of Central Asia, the socio-cultural field. There are such headings as a young researcher, memory and our anniversaries. Articles written in Uzbek, Turkish, Russian, English and all Turkic languages are accepted.

The scientific journal is based on the decision of the Higher Attestation Commission of the Ministry of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan dated May 8, 2024 and numbered 354/5; It is included in the list of scientific publications that are recommended for candidates to receive the Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Science (DSc) academic degrees in the fields of history and philology to publish their scientific results due to their theses.

**THE JOURNAL PUBLISHES ARTICLES
IN THE FOLLOWING AREAS:**

- ✓ History of socio-cultural relations of the Turkic peoples;
- ✓ Research of the Turkic World;
- ✓ Dialectology of Turkic languages;
- ✓ Geopolitics of the Turkic World;
- ✓ Folklore Studies;
- ✓ Comparative Linguistics and Literary Studies;
- ✓ Literary Relations and Translation Studies.

CONTACT ADDRESS:

Mailing Address:

140104, University boulevard, 15,
Samarkand, Uzbekistan,
Research Institute of Turkology under
Samarkand State University named after
Sharof Rashidov

Phone:

+998 91 527 68 22

+998 99 596 35 69

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya2025

Email:

turkologiya.samdu@gmail.com

Website:

<https://turkologiya.samdu.uz>

REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

- The article is presented on 8-10 pages;
- Article structure:
  1. The text of the article should be prepared in Times News Roman font, size 14, left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm; in A4 format in 1.15 intervals.
  2. The title of the article, surname, name and patronymic of the author (authors) are indicated in full and written in capital letters.
  3. Position, academic title, place of work (study), region, republic, telephone number, email address and ORCID number of the author (authors) are indicated in full.
  4. The abstract should consist of a brief content and importance of the article, results.
  5. At the beginning of each article, there should be an annotation in 2 other languages (optionally selected from Uzbek, English, Russian and Turkish) in addition to the language in which the article is written.
  6. The abstract should be no more than 120-150 words.
  7. At the bottom of the abstract, 7-10 key words should be given that illuminate the content of the article.
  8. The article should be prepared in the following form:
    - a) Introduction;
    - b) Main part;
    - c) Results and Discussions;
    - d) Conclusions;
    - e) List of literature (References) – in alphabetical order;
    - f) Citations are given in brackets in the form of the author's surname - date of publication - page (Muminov, 2020: 25);
    - g) Figures, drawings, tables, diagrams are designated in Arabic numerals as “Figure”. Signs or pointers are placed under the figure, in the next line, in the middle and highlighted in bold.
- The topic of the scientific article submitted by the author (or co-authors) must correspond to the journal's columns.
- Articles can be submitted in Uzbek, English, Russian, and all other Turkic languages
- The author(s) are responsible for the scientific validity, reliability and plagiarism of the information and evidence presented in the article;
- Articles will be considered. The journal publishes only articles recommended by experts;
- Articles not requested will not be published and will not be returned to the authors;
- Only 1 article of the author is published in 1 issue of the journal.

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO JURNALINING AXBOROT XATI

Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy-ma'rifiy, ilm-fanni rivojlantirishga qaratilgan siyosat, Turkiy Davlatlar Tashkilotining Samarqanda o'tkazilgan sammitida ko'zda tutilgan o'zaro aloqalarni jadallashtirish bo'yicha ishlab chiqilgan dastur va loyihalarni amalga oshirish hamda turkologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish va yoritish maqsadida Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetida “Turkologik tadqiqotlar” xalqaro jurnali ta'sis etildi. Jurnal turkiy til va shevalar, Markaziy Osiyo turkiy xalqlari lisoniy va adabiy aloqalari tarixi, ijtimoiy-madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalarini e'lon qilishga mo'ljallangan. Jurnalda muharrir minbari, tadqiqotlar, ilmiy axborot, taqriz va e'tirof, ilmiy anjuman, yosh tadqiqotchi, xotira, yubilyarlarimiz kabi ruknlar mavjud. O'zbek, turk, rus, ingliz va barcha turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi.

Ilmiy jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi OAKning 2024-yil 8-maydagi 354/5-sonli rayosat qarori asosida tarix, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

JURNAL QUIYIDAGI YO'NALISHLARDAGI MAQOLALARNI NASHR QILADI:

- ✓ Turkiy xalqlarning ijtimoiy-madaniy aloqalari tarixi
- ✓ Turk dunyosi tadqiqotlari
- ✓ Turkiy tillar dialektologiya
- ✓ Folklorshunoslik
- ✓ Qiyosiy tilshunoslik va adabiyotshunoslik
- ✓ Adabiy aloqalar va tarjimashunoslik.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Pochta manzili:

140104, Universitet xiyoboni, 15-uy,
Samarqand, O‘zbekiston,
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti huzuridagi
Turkologiya ilmiy-tadqiqot instituti

Telefon:

+998 91 527 68 22

+998 99 596 35 69

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya2025

Elektron pochta:

turkologiya.samdu@gmail.com

Veb-sayt:

<https://turkologiya.samdu.uz>

MAQOLALARGA QO‘YILADIGAN TALABLAR:

- Maqola 8-10 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
- 1. Maqola matni Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, chap: 3 sm, o‘ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm; 1,5 intervalda, A4 shaklida tayyorlanishi lozim.
- 2. Maqola sarlavhasi, muallif(lar)ning familiyasi, ismi va otasmi to‘liq holatda katta harflar bilan yozilishi kerak.
- 3. Muallif(lar)ning lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o‘qish) joylari, viloyat, Respublika, telefon raqami, elektron pochta manzili va ORCID raqqami to‘liq keltirilishi kerak.
- 4. Annotatsiya, maqolaning qisqacha mazmun va ahamiyati, natijalardan iborat bo‘lishi lozim.
- 5. Har bir maqola boshida maqola yozilgan tildan tashqari yana 2 tilda (o‘zbek, ingliz, rus va turk tillaridan ixtiyoriy ravishda tanlanadi) annotatsiya bo‘lishi lozim.
- 6. Annotatsiya 120-150 so‘zdan ko‘p bo‘lmagan shaklda bo‘lishi kerak.
- 7. Annotatsiyaning pastki qismida maqola mazmunini yorituvchi 7-10 ta tayanch so‘zlar keltirilishi kerak.
- 8. Maqola quyidagi shaklda tayyorlanishi kerak:
  - a) Kirish (Introduction);
  - b) Asosiy qism (Main part);
  - c) Natijalar va muhokama (Results and Discussions);
  - d) Xulosalar (Conclusions);
  - e) Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi;
  - f) Havola(snoskalar)lar qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi (Mo‘minov, 2020: 25) shaklida keltiriladi;
  - g) Rasm, chizma, jadval, diagrammalar «Rasm» deb arab raqamlari bilan qayd etiladi. Belgi yoki ishoralar – rasm ostida, keyingi qatorda, o‘rtada joylashtiriladi va qoraytirilgan shrift bilan belgilanadi.
- Muallif (yoki hammualliflar) tomonidan taqdim etilayotgan ilmiy maqola mavzusi jurnal ruknlariga mos kelishi shart.
- Maqolalar o‘zbek, ingliz, rus va barcha turkiy tillarda taqdim etilishi mumkin.
- Maqolada keltirilgan ma’lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko‘chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas’uldir;
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi;
- Tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi;
- Jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.

**БЮЛЛЕТЕНЬ
МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
“ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”**

В целях реализации программ и проектов, разработанных для ускорения взаимоотношений, предусмотренных на состоявшемся в Самарканде саммите Организации Тюркских Государств, а также координации и освещения научно-исследовательской работы, проводимой в области тюркологии, Международный журнал Самаркандского государственного университета имени Шарофа Рашидова «Тюркологические исследования» прошел государственную регистрацию. Журнал предназначен для публикации результатов научно-исследовательских работ в области тюркских языков и диалектов, истории языковых и литературных связей тюркских народов Средней Азии, социокультурной области. Есть такие рубрики, как молодой исследователь, память и наши юбилеи. Принимаются статьи, написанные на узбекском, турецком, русском, английском и всех тюркских языках.

Научный журнал на основании решения Высшей аттестационной комиссии (ВАК) Министерства высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан от 8 мая 2024 года под номером 354/5; Он включен в перечень научных изданий, рекомендуемых кандидатам на получение ученых степеней доктора философии (PhD) и доктора наук (DSc) в области истории и филологии для публикации своих научных результатов по своим диссертациям.

**В ЖУРНАЛЕ ПУБЛИКУЮТСЯ
СТАТЬИ ПО СЛЕДУЮЩИМ
НАПРАВЛЕНИЯМ:**

- ✓ История социально-культурных отношений тюркских народов;
- ✓ Исследования тюркского мира;
- ✓ Диалектология тюркских языков;
- ✓ Геополитика тюркского мира;
- ✓ Изучение фольклора;
- ✓ Сравнительное языкознание и литературоведение;
- ✓ Литературные отношения и переводоведение.

КОНТАКТНЫЙ АДРЕС:

Почтовый адрес:

140104, Университетский бульвар,
15, город Самарканд, Узбекистан,
Научно-исследовательский
институт Тюркологии при
Самаркандском Государственном
Университете имени Шарофа
Рашидова

Телефон:

+998 91 527 68 22

+998 99 596 35 69

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya2025

Электронная почта:

turkologiya.samdu@gmail.com

Веб-сайт:

<https://turkologiya.samdu.uz>

ТРЕБОВАНИЯ К СТАТЬЯМ:

- К публикации принимаются статьи объемом 8-10 страниц;
- Структура статьи:
  1. Текст статьи должен быть выполнен шрифтом Times News Roman, размером 14 пунктов, слева: 3 см, справа: 1,5 см, сверху и внизу: 2 см; с межстрочным интервалом 1,15, формат листа А4.
  2. Название статьи, фамилия, имя и отчество автора(ов) должны быть написаны заглавными буквами в полном регистре.
  3. Должность, ученое звание, места работы(учебы), регион, Республика, номер телефона, адрес электронной почты и ORCID-номер автора(ов) должны быть указаны полностью.
  4. Аннотация должна состоять из краткого содержания и важности статьи, результатов.
  5. В начале каждой статьи, помимо языка, на котором написана статья, должна быть аннотация на 2-х других языках (на выбор – узбекский, английский, русский и турецкий).
  6. Аннотация должна содержать не более 120-150 слов.
  7. Внизу аннотации должно быть 7-10 ключевых слов, освещающих содержание статьи.
  8. Статья должна быть подготовлена в виде:
    - a) Вступление (Introduction);
    - b) Основная часть (Main part);
    - c) Результаты и обсуждение (Results and Discussions);
    - d) Выводы (Conclusions);
    - e) Литература (References) – в алфавитном порядке
    - f) Ссылка(сноски) приводится в скобках в виде фамилии автора – дата публикации – страница (Муминов, 2020: 25);
    - g) Рисунки, чертежи, таблицы, схемы нумеруются арабскими цифрами и обозначаются как «Рисунок». Знаки или указатели размещают под рисунком, в следующей строке, посередине и выделяют жирным шрифтом.
- Тема научной статьи, представленной автором (или соавторами), должна соответствовать рубрикам журнала.
- Статьи могут быть представлены на узбекском, английском, русском и всех других тюркских языках.
- Автор(ы) несут ответственность за научную обоснованность, достоверность и плагиат информации и доказательств, представленных в статье;
- Статьи рецензируются. В журнале публикуются только статьи, рекомендованные экспертами;
- Нерекондованные статьи не публикуются и не возвращаются авторам;

“TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİNİN BÜLTENİ

Özbekistan Cumhuriyeti devletinin sosyal-egitimsel ve bilimsel gelişme politikasının başarılı şekilde uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla, Semerkant'ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatının zirvesinde öngörülen karşılıklı ilişkilerin hızlandırılması için geliştirilen program ve projeleri uygulamak, bilimsel çalışmaları koordine etmek, Türkoloji alanında yürütülen araştırma çalışmaları Şeraf Reşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi, Uluslararası “Türkoloji Araştırmaları” dergisini tescil etmiştir. Dergi, Türk dili ve lehçeleri, Orta Asya Türk topluluklarının dil ve edebiyat ilişkileri tarihi, sosyo-kültürel alanlardaki bilimsel ve araştırma çalışmalarının sonuçlarını yayınlamayı amaçlamaktadır. Dergimizde editör kürsüsü, araştırma, bilim dünyasından, inceleme ve tanıma, bilimsel konferans, genç araştırmacı, hatıra, yıldönümleri gibi sütunlar yer almaktadır. Özbekçe, Türkçe, Rusça, İngilizce ve tüm Türk lehçelerinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.

Bilimsel dergi, Özbekistan Cumhuriyeti Yükseköğretim, Bilim ve İnovasyon Bakanlığı'na bağlı Yüksek Kabul Komisyonu'nun 8 Mayıs 2024 tarihli ve 354/5 sayılı kararına esasen; tarih, filoloji alanlarında Felsefe Doktoru (Doktora) ve Bilim Doktoru (DSc) akademik derecesini almaya aday kişilerin tezleri dolayısıyla bilimsel sonuçlarını yayınlaması tavsiye edilen ilmî yayınlar listesine dâhil edilmiştir.

DERGİ AŞAĞIDAKİ ALANLARDA MAKALELER YAYINLAMAKTADIR:

- ✓ Türk Dünyasındaki sosyo-kültürel ilişkilerin tarihi;
- ✓ Türk Dünyası araştırmaları;
- ✓ Türk Lehçeleri diyalektolojisi;
- ✓ Türk Dünyasının jeopolitiği;
- ✓ Folklor çalışmaları;
- ✓ Karşılaştırmalı dilbilim ve edebiyat çalışmaları;
- ✓ Edebi ilişkiler ve çeviri çalışmaları.

İLETİŞİM ADRESİ:

Posta adresi:

140104, Üniversite Bulvarı, 15,
Semerkant şehri, Özbekistan, Şeraf
Reşidov adına Semerkant Devlet
Üniversitesine bağlı Türkoloji
Araştırmaları Enstitüsü

Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya2025

E-posta:

turkologiya.samdu@gmail.com

İnternet sitesi:

<https://turkologiya.samdu.uz>

MAKALE YAZIM KURALLARI:

- Makale 8-10 sayfada sunulur;
- Makale'nin yapısı:
  1. Makale metni Times New Roman yazı tipinde, 14 punto büyüklükte, sol kenarından 3 cm'lik, sağ kenarından 1,5 cm'lik, üst ve alt kenarından 2 cm'lik boşluk bırakılarak, tek sütun olarak, 1,15 satır aralığında, A4 boyutunda hazırlanmalıdır.
  2. Makalenin başlığı, yazar(lar)ın soyadı, adı ve baba adı tam olarak büyük harflerle yazılmalıdır.
  3. Yazar(lar)ın pozisyonu, akademik ünvanı, çalıştığı (öğrendiği) yer, bölgesi, cumhuriyeti, telefon numarası, e-posta adresi ve ORCID numarası eksiksiz olarak verilmeli.
  4. Özet, makalenin amacını, önemli bulgularını ve sonuçlarını içermelidir.
  5. Her makalenin başında, makalenin yazıldığı dilin yanı sıra 2 dilde de (isteğe bağlı olarak Özbekçe, İngilizce, Rusça ve Türkçe arasından seçilecek) açıklama bulunmalıdır.
  6. Özet, 120-150 sözcüğü geçmeyecek şekilde yazılmalıdır.
  7. Özeti alt kısmında makalenin içeriğini tanımlayacak en az 7, en fazla 10 anahtar kelimeye yer verilmelidir.
  8. Makale, aşağıdaki formatda hazırlanmalıdır:
    - a) Giriş (Introduction);
    - b) Ana bölüm (Main part);
    - c) Sonuçlar ve tartışma (Results and Discussions);
    - d) Sonuçlar (Conclusions);
    - e) Kaynakça (References) alfabetik olarak sıralanmalıdır;
    - f) Bağlantılar (dipnotlar) yazarın soyadı - yayın tarihi - sayfa şeklinde parantez içinde verilecektir (Muminov, 2020: 25);
    - g) Resim, çizim, tablo, diyagramlar “Resim” olarak Arap rakamları ile kaydedilir. İşaretler resmin altına, bir sonraki satıra, ortaya yerleştirilir ve koyu yazılır.
- Yazarın (veya ortak yazarların) sunduğu bilimsel makalenin konusu dergi sütunlarıyla örtüşmelidir.
- Makaleler Özbekçe, İngilizce, Rusça ve tüm Türk dillerinde gönderilebilir.
- Makalede sunulan bilgi ve kanıtların bilimsel dayanağı, güvenilirliği ve intihalinden yazar(lar) sorumludur.
- Makaleler hakemli olacaktır. Dergide sadece uzmanlar tarafından tavsiye edilen makaleler yayımlanır.
- Talep edilmeyen yazılar yayınlanmayacak ve yazarlarına iade edilmeyecektir.
- Derginin 1 sayısında yazarın sadece 1 makalesi yer alacaktır.

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMYIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL
RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL
DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Muharrir:

Musahhih va texnik muharrir:

Norxo‘ja Choriyev

Rahmatulloh Shokirov

2026-yil 24-martda tahririy-nashriyot bo‘limiga qabul qilindi.

2026-yil 27-martda original-maketdan bosishga ruxsat etildi.

Qog‘oz bichimi 60x84.1/16. «Times New Roman» garniturasini.

Offset qog‘ozi. Shartli bosma tabog‘i –15,4.

Adadi 15 nusxa. Buyurtma №806

SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi bosmaxonasida chop etildi.

140104, Samarqand sh., Universitet xiyoboni, 15.

ISSN 2992-9229

9

772992

922004